

บทที่ 4

อิทธิพลความเชื่อเรื่องยันต์ที่มีต่อสังคมไทย

4.1 ความเชื่อเรื่องยันต์ในสังคมไทย

เมื่อระบบยันต์ต่าง ๆ ได้วิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ ทั้งรูปแบบและแนวคิด กล่าวคือในช่วงเวลาที่ยันต์ได้ถือกำเนิดขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรมไม่ต่ำกว่า 500 ปีที่แล้ว โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีแผ่นยันต์โสฬสมงคลที่พบที่วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นต้น รูปแบบโครงสร้างของยันต์ได้มีวิวัฒนาการมาโดยตลอด จากคนรุ่นหนึ่งพอมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งก็มีการพัฒนารูปแบบออกไป เบื้องต้นรูปแบบของยันต์ยังไม่ซับซ้อนมาก ส่วนใหญ่จะเขียนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตั้งแต่เมื่อผ่านกาลเวลาที่ยาวนานหลายร้อยปีแนวคิดต่าง ๆ จึงมีการผสมผสานกับสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนไปด้วย ดังจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องยันต์ในสังคมไทยอาจแบ่งออกเป็นสองลักษณะคือพวกที่เชื่อถือเรื่องยันต์ไปในทางเหตุผลและพยายามอธิบายหลักการของระบบยันต์ไปในทางพุทธศาสนากับพวกที่เชื่อเรื่องยันต์ไปในทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และอธิบายเรื่องดังกล่าวให้เป็นไปในทางไสยศาสตร์ ซึ่งความเชื่อทั้งสองลักษณะจะนำไปสู่วิธีการนำเอาเลขยันต์ต่าง ๆ ไปใช้ด้วย

4.1.1 ความเชื่อยันต์ที่ใช้เหตุผลตามหลักพุทธศาสนา

พวกที่มีความเชื่อเรื่องเลขยันต์ไปในทางพุทธศาสนานั้นจะพูดถึงความสำคัญของจิตเป็นสำคัญ จะไม่ได้ให้ความสำคัญแก่รูปแบบของยันต์และพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว โดยพวกที่มีความเชื่อเช่นนี้จะเล่าเรียนสมาธิเป็นเบื้องต้นก่อนเพื่อให้จิตมีกำลัง ด้วยความเชื่อที่ว่าทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ เหมือนกับลักษณะของมณฑลที่มีความเชื่อมโยงกับจิตดังที่ได้อธิบายมาแล้วในบทก่อน ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามมิติของสำนัก เช่นรูปแบบของการเพ่งอักษรในนิยามมหายานเรียกว่าอักษรสมาธิคือการกำหนดจิตเพ่งนิมิตตัวอักขระให้เกิดเป็นภาพติดตา ต่อมาก็เพ่งให้ปรากฏในมโนทวารและจักขุทวารตามลำดับ เช่นการเพ่งอิติปิโสแปดทิศ ต้องเข้าใจก่อนว่าคาถาอิติปิโสแปดทิศหรือที่เรียกว่าอิติปิโสแปดด้านนั้นคือการถอดบทพุทธคุณอิติโสออกเป็นแปดวรรค แต่ละวรรคมีเจ็ดคำ ซึ่งต้องทำจนเกิดความชำนาญ แล้วให้เพ่งอักขระนั้นเสีย (คือ การเพ่ง

ให้อักขระนั้นว่างเปล่าไป) เมื่อทำได้ถึงขั้นนี้จะได้ทิพยจักขุ ในบทที่ 2 ถึง บทที่ 8 ให้ทำเหมือนกัน¹ การฝึกเช่นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้จิตเกิดสมาธิซึ่งในนิยายอวตังสก็มีการฝึกที่เหมือนกันคือการเพ่งอักขระมนต์ 42 พยางค์ซึ่งโดยตัวเอชนั้นไม่มีความหมายเช่น อะ ระ ปะ จะ นะ แต่อักขระดังกล่าวมีความเชื่อมโยงไปยังการขั้นตอน 42 ขั้นในการตรัสรู้ ในที่นี้อักขระมนตร์จะแสดงถึงความจริงและในที่สุดก็พ้นไปจากคำพูดใด ๆ เช่นตัว อะ หมายถึง ขั้นตอนแรกของการประพตฺโพธิสัตว์ธรรม²

ในการเพ่งอักขระยันต์ของมหายานจะมีเรื่องสี่ของอักขระในสมาธิเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเหมือนกัน ถึงแม้ว่าการฝึกสมาธิเพ่งอักขระในระบบยันต์เป็นการฝึกสมาธิเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการลงอักขระต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในขั้นสุดท้ายมีการเพิกเสียเท่ากับเป็นการประจักษ์ว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงและเป็นศูนย์ตานั่นเอง อนึ่งผู้ที่ฝึกจนชำนาญแล้วก็สามารถที่จะใช้พระคาถาอิติปิโสแปดทิศไปลงยันต์เพื่อนำไปทำเป็นตะกรุด ประเจียดหรือเครื่องรางอื่น ๆ ตามความต้องการ จะเห็นได้ว่าอักขระต่าง ๆ ที่นำมาใช้บริกรรมและเพ่งนั้นไม่มีความหมายในทางภาษา แต่นั่นหลักการถอดสลับเพื่อให้จิตเกิดสมาธิในขณะที่ฝึก การถอดตัวอักษรสลับไปมานั้นช่วยให้จิตจดจ่อกับสิ่งที่กำหนดไว้เป็นอารมณ์ ดังนั้นเมื่อนำมาลงเป็นเลขยันต์บางครั้งจึงต้องเดินเป็นตาม้าหมากรุก

นอกจากนี้ยังมีการฝึกเจริญธาตุ ในตำรากล่าวไว้ว่าธาตุนี้เป็นใหญ่ เทพยดา อินทร์ พรหม มนุษย์ และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในภพนี้จะมีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะธาตุ ถ้าหาธาตุมิได้แล้วโลกทั้งสามนี้ก็จะสูญสิ้นไป เหตุฉะนั้นท่านจึงได้สรรเสริญธาตุเป็นใหญ่ ถ้าบุคคลใดได้รู้ธาตุก็ประเสริฐนักแลโดยตำราธาตุได้แบ่งธาตุต่าง ๆ ดังนี้ นะ คือธาตุน้ำหรืออาโปธาตุ คือน้ำที่หล่อเลี้ยงร่างกายมีลักษณะเหลวเอิบซ่านซึมอยู่ทั่วไปในกาย โม คือธาตุดินหรือปถวีธาตุ คือสิ่งที่มีลักษณะแข็ง อันมีอยู่ภายในกาย พุท คือธาตุไฟหรือเตโชธาตุ คือไอน้และระบบการเผาผลาญต่าง ๆ ในร่างกาย ธา คือธาตุลมหรือวาโยธาตุ คือลมหายใจเข้าออกและลมที่หมุนเวียนอยู่ภายในกาย ยะ คือธาตุอากาศ คือช่องว่างต่าง ๆ ในกาย การฝึกนั้น โบราณจารย์ท่านให้ถอดอักขระแม่ธาตุ 4 ตัว ยกเว้นอากาศธาตุเพราะว่าอากาศธาตุนั้นมีอยู่โดยรอบในส่วนอันว่างเปล่า ดังนั้นจึงให้พิจารณาแต่ ธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุไฟ และธาตุลม โดยถอดเอาอักขระดังนี้ ธาตุน้ำ นะ ถอดเอา นะ ธาตุดิน โม ถอดเอา มะ ธาตุไฟ พุท ถอดเอาตัว พะ ธาตุลม ธา ถอดเอาตัว ฐะ (ภายหลังได้ใช้ตัว ทะ แทน

¹ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับปฐมบรรพ (กรุงเทพมหานคร : อุตสาหกรรมกรพิมพ์ ,2501), น. 87-88.

² "The 42 Stages to Enlightenment," <<http://www.tientai.net/teachings/dharma/bodhisattva/42stages.htm>>, 29 กันยายน 2550.

เนื่องจากสมัยโบราณใช้การถ่ายเสียง) เกิดเป็นธาตุสี่คือ นะมะพะอะ เมื่อจะฝึกเดินธาตุให้ภาวนา ดังนี้ ธาตุน้ำภาวนา นะมะพะอะ ธาตุดินภาวนา มะพะทะนะ ธาตุไฟภาวนา พะอะนะมะ ธาตุลมภาวนา อะนะมะพะ เมื่อภาวนาไปถึงขั้นหนึ่งจะเกิดเป็นวิมุตติต่าง ๆ ขึ้นทางจักษุทวาร ถือได้ว่าจิตเกิดสมาธิ จากนั้นสามารถนำไปใช้ในการปลูกเสกยันต์ต่าง ๆ ให้เกิดความขลัง

สิ่งที่กล่าวมานี้เป็นตัวอย่างการฝึกสมาธิเพื่อนำไปใช้ในระบบยันต์ ยังมีการฝึกทำนองนี้อีกหลายแบบด้วยแต่ส่วนใหญ่จะมีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่อักขระที่นำมาใช้เพ่งหรือใช้ภาวนาส่วนใหญ่จะถอดเอามาจากบทพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ หรือพระนามของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งในการถอดเอามาใช้อาจจะมีความหมาย เช่น การเพ่งอักขระพระนพคุณ อะ (อรหัง) สัง (สัมมาสัมพุทธโ) วิ (วิชชาจรณสัมปันโน) สุ (สุคโต) โล (โลกะวิทู) ปุ (บุริสะทมมสารถิ) สะ (สัถตาเทวมานุสสานัง) พุ (พุทโ) ภา (ภาควา) หรือไม่มีความหมายก็ได้เช่น อี ร ฆา คะ ตะ ระ ษา ซึ่งไม่สามารถแปลความหมายได้แต่ก็ถอดมาจากบทอิติปิโสเช่นกัน นอกจากนี้การทำยันต์ต่าง ๆ ก็จะมีเชื่อมโยงกับจิตด้วยคือมีการสร้างยันต์ให้เกิดเป็นมโนภาพก่อน สำหรับกลุ่มผู้ที่ศึกษาในแนวทางนี้มักจะใช้คุณพระเป็นส่วนใหญ่ ยันต์คุณพระนี้หมายถึงยันต์ที่ลงด้วยอักขระที่เนื่องด้วยคุณของพระรัตนตรัย เช่น ยันต์พระจักรพรรดิไตรราช³ ที่ลงด้วยบท อิติปิโส สวากขาโต และสุปฏิปันโน ยันต์พระพุทธานิมิตลงด้วยบทอิติปิโสผูกเป็นรูปองค์พระ ยันต์พระไตรสรณาคมณ์ (คฺรูปที่ 68 ภาคผนวก) ลงด้วย พุทธังสรณังคัจฉามิ ัมมังสรณังคัจฉามิ และสังฆังสรณังคัจฉามิ ยันต์พระนพคุณลงด้วยนพคุณ เมื่อนำเอายันต์ต่าง ๆ ไปสร้างเป็นเครื่องรางของขลังมี พระพิมพ์ ตะกรุด ประเจียด และพิศมร เป็นต้น ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 สำหรับผู้ลงยันต์จะต้องบอกวิธีอาราธนาและข้อห้ามต่าง ๆ ให้กับผู้ที่นำไปใช้ ซึ่งการอาราธนาวัตถุมงคลจะใช้คาถาที่สามารถจดจำได้ง่ายเช่น พุทธังอาราธนานัง ัมมังอาราธนานัง สังฆังอาราธนานัง ส่วนข้อห้ามก็จะเกี่ยวเนื่องด้วยศีลเช่น ห้ามผิดลูกผิดเมียผู้อื่น ต้องถือคำสัตย์หรือแม้กระทั่งห้ามดื่มสุราตลอดชีวิตก็มี ทั้งนี้เข้าใจว่าเพื่อเป็นอุบายในการระลึกถึงพระพุทธรูปและเพื่อให้มีศีลในเบื้องต้น ซึ่งในที่นี้พอจะสงเคราะห์เข้าใจในลักษณะของอุบายธรรมเพื่อให้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจในหลักคำสอนที่ลึกซึ้งของพุทธศาสนาโดยตรงได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมง่าย ๆ ไปก่อน ส่วนการอาราธนาวัตถุมงคลนั้นถือเป็นการระลึกถึงคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดเป็นพุทธานุสติ

³ ยันต์จักรพรรดิไตรราช หมายถึง ยันต์โบราณชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นตาราง มี 108 ช่อง แต่ละช่องมีอักขระ บทพุทธคุณ บทธรรมคุณ และสังฆคุณ ช่องละ 1 ตัว

4.1.2 ความเชื่อยึดแบบที่เน้นอธิปไตย

ในส่วนผู้ที่เชื่อเรื่องยันต์ไปในทางไสยศาสตร์ก็มีความเข้าใจไปอีกทางหนึ่ง คนกลุ่มนี้จะเน้นหนักไปในเรื่องพิธีกรรมและการเซ่นสรวงบูชาต่อครูที่เป็นฤๅษีหรือเป็นเทวดา โดยเชื่อว่าแรงครูจะสามารถทำให้ทุกอย่างสำเร็จได้ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมลงยันต์จะมีการอ่านโองการเชิญครูด้วยจะเห็นได้จากพวกสำนักสัณห์ทั้งหลาย และเชื่อว่าเมื่อลงยันต์ตามรูปแบบสำเร็จแล้ว บุชาครูอาจารย์อ่านโองการสั่งเวรเครื่องเซ่น แล้วยันต์ดังกล่าวจะมีอานุภาพสมบูรณ์ ซึ่งคำประพันธ์ในโองการจะไม่มีอะไรซับซ้อนมีเนื้อความเกี่ยวกับฤๅษีหรือเทวดาที่มีฤทธิ์ เช่น

อุกสะวันทิตวา สิทธิเตโชไชยไกรกริ่ง สิทธิตั้ง ครูผู้เฒ่าเธอก็มา ครูอัฐิแต่เดิมก็มา ขอจงประสิทธิอวยไชยให้แก่ข้าพเจ้า พระฤๅษีทิพพมนต์ เธอจึงมาเข้าใจคลไปรดข้าพเจ้าให้เป็นกัมมะสิทธิแก่ข้าพเจ้า ข้าขอมัสการอัฐิเชิญท่านมาในเวลาวันนี้ ข้าพเจ้าจะถวายเครื่องสังเวร ท่านจงได้มารับในเวลานี้เถิดเล่า สิทธิเตโช สิทธิลาภนิรันดระรัง สิทธิพุทธาน์ สิทธิธัมมมัง สิทธิสังฆัง ขอจงประสิทธิแก่ตัวข้าพเจ้าแล้วนี้เถิด องค์พระฤๅษีนารอด องค์พระฤๅษีนาไลย องค์พระฤๅษีดาวัว องค์พระฤๅษีตาไฟ องค์พระฤๅษีสสมิต องค์พระฤๅษีกะไลยโกฏ องค์พระฤๅษีสิงหดาบส องค์พระฤๅษีกัสสปะเป็นต้น⁴

ดังนั้นเมื่อจะลงยันต์ใด ๆ จะต้องมีการสั่งเวรกำหนดไว้ตามธรรมเนียม เช่น หัวหมอบายศรีปากชาม หมากพลู ข้าวตอกดอกไม้ ผู้ที่มีความเชื่อแบบนี้จะไม่มีวิธีการฝึกจิตเพียงแต่ทำตามที่ครูอาจารย์กำหนดก็เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ ฉะนั้นในการใช้วัตถุมงคลจะมีข้อห้ามแปลก ๆ หลายอย่างเช่น ห้ามกินน้ำเต้า ห้ามกินมะเฟือง ห้ามกินบวบ ทั้งนี้ข้อห้ามดังกล่าวเป็นไปในทางเพื่อให้เกิดข้อวัตรอันเป็นอุปาทานทำให้ผู้ถือปฏิบัติเกิดความเชื่อมั่นว่าขลัง แต่บางอาจารย์เช่นอาจารย์เทพ สาริกบุตร อธิบายว่าแท้จริงข้อห้ามเหล่านี้เป็นการอุปมาอุปไมย การห้ามไม่ให้กินน้ำเต้าและบวบนั้นคือการห้ามไม่ให้ผิดศีลข้อที่สาม เพราะน้ำเต้าเปรียบเหมือนลูก บวบเปรียบเหมือนภรรยา ส่วนมะเฟืองเป็นผลไม้ที่สวยงามมีลักษณะเหมือนหัวใจคนแต่เป็นเหลี่ยม ๆ เปรียบได้กับคนที่มีจิตใจไม่มั่นคงเปรียบได้กับหญิงโสเภณีที่มีรูปร่างสวยงามแต่มีจิตใจที่ไม่แน่นอน สุดท้ายใครจะมา

⁴ เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทฉบับปฐมบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรม การพิมพ์, มปป.), น. 49-50.

เกี่ยวข้องกับด้ายก็ต้อนรับทั้งสิ้น⁵ ครูอาจารย์ท่านจึงห้ามสั่งเสฟด้วย ถึงแม้จะมีการอธิบายเช่นนี้แต่ผู้ที่ยึดถือข้อวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับการลงเลขยันต์แบบยึดถือตามคำพูด หรือตัวอักษรเป็นจำนวนมาก เพราะการยึดถือข้อวัตรดังกล่าวเชื่อว่าทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าในปัจจุบันคนในสังคมไทยจะเชื่อเรื่องของเลขยันต์ต่าง ๆ ไปในทางไสยศาสตร์มากกว่า ด้วยเหตุที่ว่าง่ายต่อการปฏิบัติ ไม่ต้องการมีการฝึกฝนจิตใจอะไร

4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนและการนำยันต์ไปประยุกต์ใช้

ในสังคมประกอบด้วยกลุ่มคนหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มชนชั้นสูง ได้แก่ พระมหากษัตริย์และบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ กลุ่มชนชั้นข้าราชการหรือบรรดาข้าราชการบริพาร ได้แก่ พวกแม่ทัพ นายกอง และขุนนาง กลุ่มชาวบ้านโดยทั่วไป ซึ่งในสมัยโบราณคนมีความต้องการใช้ยันต์ให้ตรงกับความต้องการตน ดังนั้นยันต์ต่าง ๆ จึงมีหลายรูปแบบและยันต์แต่ละรูปแบบยังเชื่อกันว่ามีอำนาจที่แตกต่างกันด้วย เพื่อให้เหมาะกับกลุ่มคน รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้งานที่มีความแตกต่างกัน เพื่อให้เหมาะกับลักษณะการนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งในอดีตความเชื่อเรื่องยันต์นี้ได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในแถบนี้มานาน ที่กล่าวเช่นนี้เพราะความเชื่อดังกล่าวมีตั้งแต่ระดับชนชั้นปกครองจนถึงชาวบ้านธรรมดา นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตบางประการ เช่น ยันต์ที่กลุ่มชนชั้นสูงใช้มักจะมี ความสลับซับซ้อนค่อนข้างมาก ประกอบด้วยตัวอักษรและกลการเดินอักขระที่มีแบบแผนเฉพาะ ในขณะที่ยันต์ที่ชาวบ้านใช้มักจะไม่มีความซับซ้อนมากนัก จำนวนอักขระที่ใช้ประกอบในยันต์ก็จะมีจำนวนน้อยกว่า รวมทั้งการผูกยันต์จะไม่วิจิตรพิสดารแต่อย่างใด เราอาจจำแนกยันต์ตามอำนาจและเป้าหมายของการประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้

4.2.1 การใช้ยันต์ต่าง ๆ ของกลุ่มชนชั้นสูง

ยันต์ที่ชนชั้นสูงระดับพระมหากษัตริย์ และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ใช้นั้น ส่วนมากจะเป็นยันต์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านเมืองเป็นส่วนใหญ่ เช่นยันต์สำหรับฝังเมือง ซึ่งยันต์ดังกล่าวจะปรากฏอยู่ในตำราพิชัยสงครามในส่วนของราชพิธีนครสถาน ในตำรับพระราชพิธีนครฐาน กล่าวว่

⁵ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทย์พุทธศาสนวาทกรรม (กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาคาร, 2516), น. 119-120.

สิทธิการียะ พระราชพิธีนครถาน ซึ่งจะฝังหลักพระนครนั้น ท่านให้เอาไม้ไชยพฤกษ์มาทำเป็นหลักเมือง ... ล้วงภายในไว้เป็นช่อง สำหรับเป็นที่บันจุ ดวงพระชันษาพระนคร ถึงวันฤกษ์ดีให้เอาแผ่นเงินก็ได้ แผ่นทองก็ได้หนัก 1 ตำลึง แปะให้กว้างยาวด้านละ 12 นิ้ว ให้ลงดวงชะตาเมืองในอุโบสถ มียันต์ล้อม เมืองลงยันต์นั้นให้มีบายศรี เทียนเงิน เทียนทอง ฐูปเงิน ฐูปทอง สิ่งละ 5 เครื่องบูชาพร้อมประโคมแตรสังข์ แล้วบันจุในยอดหลัก แลให้ลงแผ่นศิลาแผ่นหนึ่งรองหลัก แลให้เอาแผ่นเงิน 2 แผ่น หนักแผ่นละ 1 บาท ลงยันต์ปิดต้นหลักปลายหลัก⁶

โดยใช้ยันต์พระสุริยาทรงกลดประจุไว้ในหลักเมืองโดยตรงกลางยันต์ลงดวงพระนครไว้ นอกจากนี้ยังมียันต์สำหรับรองหลักเมืองให้ลงด้วยโสฬสมงคล ปลายหลักเมืองให้ลงยันต์พระไตรสรณาคมน์ ที่ต้นเสาให้ลงยันต์ต้องครุฑทั้งสี่ ยันต์พระยากาลนาควัฒนังคณาจารย์ตามทิศทั้งแปดของเมือง เชื่อว่าจะช่วยป้องกันพระราชอาณาจักรจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ทั้งยังช่วยให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข ตำราดังกล่าวอยู่ที่วัดประดู่วงษ์ธรรม พระนครศรีอยุธยา เป็นตำราที่มีอายุในสมัยอยุธยา⁷

นอกจากนี้ยังมียันต์บางประเภทที่พระมหากษัตริย์ควรได้รู้ และศึกษายันต์เหล่านี้มักจะแต่งเป็นตำนานเอาไว้ในตอนต้นของตำรา เช่น ยันต์ในพระตำรับลงเครื่องพิชัยยุทธ ที่มีตำนานว่า พระมหาชัยมงคลเถระเจ้า ได้รจนาพระคาถา 14 บทเพื่อถวายแด่พระพรหมไตรโลกเจ้าในภายหลังจึงได้เล่าเรียนสืบทอดกันมา เมื่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใดได้ลงพระยันต์ 14 ยันต์นี้พร้อมทั้งสาธยายมนต์ จะช่วยให้จำเริญพระยศ มีเกียรติปรากฏในนานาประเทศ เป็นที่เกรงขามต่ออริราชศัตรู ยันต์ทั้ง 14 ยันต์นี้ให้ประดิษฐานไว้ในที่ต่าง ๆ เช่น ข้างที่พระบรรทม เสาเรือนหลวง ฝาสิงหาศน์ จุฬาสถานนี้ แม้แต่อดีตบูรพกษัตริย์ราชเจ้ายังทรงได้ใช้มาก่อน ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงจารึกพระยันต์ทั้ง 14 ด้วยลายพระราชหัตถ์ของพระองค์เองประดิษฐานไว้ในที่ต่าง ๆ ตามตำรา

4.2.2 การใช้ยันต์ต่าง ๆ ของแม่ทัพ นายกอง

ยันต์ที่พวกแม่ทัพ นายกองต่าง ๆ จำเป็นต้องเรียนรู้ ได้แก่ ยันต์ที่ใช้สำหรับป้องกันตัว ทั้งนี้เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่บรรดาทหารในกองทัพ การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อให้เกิดการอยู่ยงคงกะพัน คือเมื่อต้องคมศาสตราวุธแล้วไม่สามารถทำให้เกิดบาดเจ็บได้ มหาอุดคือการ

⁶ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตุลบรรพ, น. 96.

⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 99-101

ที่อาวุธประเภทที่ต้องใช้การจุดชนวนได้แก่ ปืนและระเบิดไม่สามารถทำงานได้ แคล้วคลาดได้แก่ การที่อาวุธไม่สามารถถูกกายได้ กำบังได้แก่เมื่อเข้าที่คับขันสามารถทำให้ศัตรูมองไม่เห็น ซึ่งมักใช้ในการศึกสงคราม พวกทหารที่ออกไปสู้รบต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อเป็นกำลังใจในการต่อสู้ เพราะเมื่ออยู่ในสนามรบต้องเผชิญหน้ากับคมศาสตราวุธเครื่องรางของขลังจะเป็นกำลังใจได้เป็นอย่างดี ในอดีตมีการใช้วัตถุมงคลที่ยึดยันต์ต่าง ๆ เอาไว้ ในสมัยอยุธยาพบพวกตะกรุดต่าง ๆ ทำด้วยโลหะประเภทตะกั่วและชิน (โลหะผสมชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายดีบุก) ต่อมาในยุครัตนโกสินทร์มีเครื่องรางจำพวกตะกรุด เลื่อยยันต์ มงคลแขน ประเจียด ลูกสะกด เป็นต้น ไม่เพียงแต่ทหารแม้แต่พวหนะในการทำศึกเช่น ช้าง ม้า ก็มียันต์สำหรับลงโดยเฉพาะ ดังในตำราพิชัยสงครามได้กล่าวไว้ว่า “มะติญาโณ ยาทิมะสาถิติ มะติธิสา มะติเตนา มะโนसानา มังติธิสา มะสาถิติ ลงใบไม้ให้ช้างกินเล ยันต์ (ดวง) ทั้งสามนี้เขียนลงที่หัวหูช้างก็ได้ ลงที่กระดาดแผ่นเงิน แผ่นสัมฤทธิ์ แผ่นตะกั่วก็ได้ เอาไปใส่หัวช้างหูช้างนั้นแล”⁸ ซึ่งยังมีปรากฏอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

นอกจากเลขยันต์จะมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังไว้ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ระบบเลขยันต์ยังเป็นส่วนสำคัญในการตั้งพยุหะและการยาดราทัพแบบโบราณซึ่งอาศัยกลเลขการคำนวณเหมือนกับยันต์ จตุโร ตรินิสิงเห และโสฬสมงคล คล้ายกับเป็นการขยายรูปแบบของมณฑลออกเป็นกองทัพให้เชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่นที่กล่าวไว้ในตำราพิชัยสงครามว่า

... อันทัพตรีแสนนาม เอามาซึ่งคุณพระพุทฺธ แลพระธรรมพระสงฆ์เจ้าเป็นที่พึ่ง อันเส้นขีดทั้งแปดนั้น คือเทพดาทั้งแปดพระองค์อันรักษาเราอยู่วันยาม อันขีดทัพเป็นแถวทั้งสามนั้น คือคุณแก้วทั้งสามประการ อันเป็นกระบวนทัพทั้งเก้านั้น คือพระเนวหรคุณเป็นที่พึ่ง อันว่าพลพยุหะมากน้อยเท่าใดก็ดี สำคัญว่า คุณบารมีพุทฺธเจ้า เมื่อผจญด้วยมาราธราชเป็นที่พึ่งอันว่าเอา (9) หาร คือพระเนวโลกอุดรธรรม อันลัพท์ตั้งสามฐาน นั้นคือว่าเอาคุณพระไตรสรณาคม เอาสามคุณ นั้นคือ กุศล 1 อกุศล 1 อัพยากฤต 1 อันเอา 2 หารคือรูปธรรม 1 นามธรรม 1 แล

อันว่าทัพเบญจเสนา นำเอามาซึ่งคุณพระพุทฺธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ อันโปรดสัตว์ทั่วโลกนั้นแล อันเส้นขีดดาทั้งสิบนั้น คือทศพิธทั้ง 10 อันว่ากระบวนทัพนั้นคือ เอาคุณพระบารมีทั้ง 10 แลคุณบัญญัติทั้ง 5 ประสมกันเป็น 15 ครบกระบวน

⁸ ชัยวุฒิ พิชะกุล, ตำราพระมหาพิชัยสงคราม (พัทลุง: สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2541), น. 32-33.

ทัพนั้นแลเชิงहारเอาธาตุทั้ง 4 อนุกรม 6 เบญจขันธ์ทั้ง 5 ประสมกันเป็น 15 เป็นพลทหาร ลัพพีซึ่งตั้งเป็น 5 ฐานนั้น ฐาน 1 คือพระธรรมเจ้า ฐาน 2 คือกุศลหนึ่ง อกุศลหนึ่ง ฐาน 3 คือไตรสรณาคม ฐาน 4 คือ คุณบิดามารดา คุณพระอาจารย์ คุณพระมหากษัตริราชเจ้า ฐาน 5 คือเบญจอินทรีย์แล อันว่าเอา 3 คุณนั้นคือ กุศล 1 อกุศล 1 อัพยาภุต 1 อันเอา 2 หารคือรูปธรรม 1 นามธรรม 1 แล...

แลเมื่อจะให้ยกพลเข้าสู่สงคราม ให้รำลึกถึงคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ แลคุณพระบิดาพระมารดา ครูอุปัชฌ์อาจารย์ แลคุณเทวทูตาอันรักษาพระพุทฺธศาสนา แลคุณพระมหาฤาษีอันมีฤทธิ์ทั้งหลาย คุณพระมหากษัตริราชเจ้า ...แลนายใหญ่นั้นสวดพระคาถานี้คือว่า⁹

สังวิธาปุกะยะปะะ อีสวาสุมะอะอุ กะชะคะชะงะ จะชะชะชะชะ
ภูชะชะชะชะชะ ตะตะตะตะตะนะ ปะชะชะชะชะชะ ยะชะชะชะชะชะชะชะชะชะ ๗ 16
โสฬสมังคละวะ 9 นวโลกุตตรมมา 4 จัตตาริทธิมมาทิปา 5 ปญจพุทฺธามหามุณี
3 เตปิฏกาทมมขนธา 6 ฉกามาวจรตถา 15 ปญจทสภเวสจ 10 ทศมัสสีลวจ
(ทศมัสสีลเมวจ) 13 เตรสจตุตถุตตุงคาปิ 12 ทวาทสปาฏิหาริญา 1 เอกเมรุ (จ) 8
สุราอภุ 2 ทเวจนะติมสุริยาจ 7 สตุตสมโฆชะมจ 14 จุททสจกุกวตติก 11 เอ
กาทสเพ (ช) สุราชา สพุทฺธกุกวาวินาสสนุติ สพุทฺธกุกวาวินาสสนุติ สพุทฺธโรคาวิ
นาสสนุติ สพุทฺธกุกวาวินาสสนุติ 3 ตรีนีสิงเห 7 สตุตนาเค 5 ปญจเพสสนุนเมวจ 4 จตุเท
วา 6 ฉวสุราชา 5 ปญจอินทรา มหิทธิกา 1 เอกยคุชา 9 เนาวเทวา 5 ปญจพร
หมาสหมปติ 2 ทเวราชา 8 อญฺฐอรหนตา 5 ปญจพุทฺธานามิหิ 4 จตุโร 9 เนาว
โม 2 ทเวโซ 3 ตรีนิ 5 ปญจ 7 สตุต 8 อญฺฐ 1 เอกภเว 6 จตุเถ สพุทฺธกุกวาวินาส
สนุติ¹⁰

ในตำราพิชัยสงครามยังกล่าวถึงคุณของพระคาถานี้ว่า สามารถป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ข้าศึกไม่อาจทำร้ายได้ อนึ่งคาถาที่สวดเป็นสูตรของยันต์โสฬสมังคละใหญ่ (เหมือนกับที่ลงไว้ในแผ่นศิลาที่พบที่วัดหน้าพระเมรุ) แสดงถึงถึงความเชื่อมโยงระหว่างการจัดไพร่พลที่คำนวณตามหลักการของ “คัมภีร์ตรีนีสิงเห” ที่อาศัยกลเลขทวาทสมังคละ 12 อัตราที่เกิดจากกำลังเทวดาและคุณพระ มีหลักการคำนวณเหมือนกับการจัดทัพในตำราพิชัยสงคราม

⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 39-41.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 159.

กล่าวคือ ให้เอาคุณแก้วสามประการคือคุณพระพุทธเจ้า 56 คุณพระธรรมเจ้า 38 และคุณพระสังฆเจ้า 14 อัตราเลขดังกล่าวนี้มาจากคัมภีร์รัตนมาลาที่สรรเสริญคุณพระพุทธเจ้าไว้ 56 ประการ คุณพระธรรมเจ้า 38 ประการ คุณพระสังฆเจ้า 14 ประการ โดยนำเอาบทสวด อิติปิโส ซึ่งมี 56 คำมาแต่งขยายออกไป เช่น

อิฏฐิสุ สัพพญญุตญาณัน อิจฺจนฺโต อาสวขุขํ

อิฏฐํ ธมฺมํ อนุปฺปตฺโต อิทฺธิมนฺตํ นมามิหํ

พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ปรรณนาแล้วซึ่งพระสัพพัญญุตญาณ ปรรณนาอยู่ซึ่งธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะโดยลำดับแล้ว ซึ่งธรรมอันพระองค์ปรรณนาแล้ว ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระพุทธเจ้า ผู้มีฤทธิ์พระองค์นั้น

ติณฺโณ โย วฏฺฏทุกฺขมฺหา ติณฺณํ โลกานมุตฺโต

ตสฺส โส ภูมี อติกนฺโต ติณฺณโณ นมามิหํ

พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ข้ามาแล้วจากทุกขในวัฏฏะ ผู้สูงสุดกว่าโลกทั้งสาม ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ข้ามแล้วซึ่งโอชะทั้ง 4 มีกาโมชะ เป็นต้น¹¹

สำหรับพระธรรมคุณก็เช่นกัน เกิดจากการขยายความบทสวดขาโตออกไป โดยแบ่งออกเป็น 38 บทเท่ากับจำนวนคำในบทสวดดังกล่าว เช่น

สุวาคตนฺตํ สิวํ รามมํ สุวาณเวยฺย ธมฺมเทเสนฺตํ

สุวาหณเวยฺย ปุณฺณกุเขตฺตํ สุวาสวณฺตํ นมามิหํ

พระธรรมใด ชี้ออกหนทางอันรื่นเกษม นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามไปโดยปลอดภัย อย่างดีเลิศ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระธรรมนั้น อันเป็นเนื่อนานุญค้ำจุน รองรับผู้เคารพนับถือให้ไหลไปสู่สวรรค์ และพระนิพพาน¹²

ส่วนพระสังฆคุณนั้นไม่ได้ขยายความทั้งหมด แต่ตัดเอาเฉพาะบทต้น 14 คำคือ สุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงฺโฆ เช่น

สุทุทฺทสีเลน สมฺปนฺโน สฺกุสิจฺติโต จ โย สงฺโฆ

สุนุทโร สาสนาโกโร สุนุทโร นมามิหํ

¹¹ พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย, รับสร้างบารมี (บารมีสามสิบทัศ) พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2542), น. 150.

¹² เรื่องเดียวกัน, น. 169.

พระสงฆ์ใด ผู้ถึงพร้อมด้วยศีลอันบริสุทธิ์ มีใจตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เป็นผู้ตั้งงามทั้งภายในและภายนอก ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์นั้น ผู้สุภาพเรียบร้อยดี¹³

รวมทั้งหมดได้ 108 เป็นกำลังของพระรัตนตรัย เอกกุศลกรรมบถ 10 บวก ได้ 118 เอาพระนวลโลกุตตรธรรม 9 หาร ได้ 13 เศษ 1 เอา 1 ไปลบ 13 ได้ 12 เรียกว่า ทวาทสมงคล จากนั้นจึงนำเอาทวาทสมงคล 12 ไปทำเป็นเลขกลยัตตัตริณีสิงเหตต่อไป เช่นเมื่อจะทำตริณีสิงเห (ทำเลข 3) ให้ตั้งทวาทสมงคล คือ 12 หารด้วย 4 ได้ 3 สำเร็จเป็นตริณีสิงเหคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อันเปรียบด้วยพญาราชสีห์ทั้ง 3 ทำสัตตนาเค (ทำเลข 7) ให้ตั้งทวาทสมงคล คือ 12 เอา 2 คูณ ได้ 24 เอา 4 บวกได้ 28 เอา 4 หารได้เจ็ดสำเร็จเป็นสัตตนาเคคือโพชฌงค์ทั้ง 7 ได้แก่ ศรัทธา ธัมมวิจยยะ วิริยะ ปิตี ปัญญา สมาธิ และอุเบกขาอันเปรียบด้วยพญาช้างทั้ง 7 ทำเรื่อยไป จนถึงปัญจพุทธา สำเร็จเป็นกลเลข 12 ตัวคือ 3 7 5 4 6 5 1 9 5 2 8 5 ¹⁴ ดังนั้น การจัดทัพแบบนี้ เท่ากับการนำยันต์มาใช้เป็นรูปแบบ และคุมกำลังพลด้วยมนต์ที่ใช้ปลุกยันต์ กล่าวคือเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบภายนอกกับรูปแบบภายในขณะที่กำหนดคาบคาถาให้คุมทัพ นอกจากนี้กลเลขของตริณีสิงเหจะมีลักษณะเดียวกันกับกลเลขการจัดทัพ กล่าวคือตัวเลขต่าง ๆ จะแทนสภาวะธรรมหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อมาเมื่อรูปแบบของการสู้รบเปลี่ยนไป ความรู้เหล่านี้ก็กลางเลือนไป อย่างไรก็ดี แม้ในสมัยสงครามอินโดจีน ปี พ.ศ. 2484 ก็ยังได้มีการทำ เสื่อยันต์และวัตถุมงคลแจกทหารที่ไปรบ ดังนั้นในสมัยโบราณการเข้ารณรงค์สงครามจึงเต็มไปด้วยความเชื่อประเพณี ยันต์ที่เชื่อว่ามีอิทธิคุณทางคงกระพัน แคล้วคลาด และมหาอุดได้แก่ยันต์ พระไตรสรณาคมน์สามยันต์ ใช้สำหรับลงเครื่องสูง ซึ่งในตำรากล่าวว่า สำหรับคุ้มกันสรรพาวุธทั้งปวง ยันต์พระพุทธเจ้าห้ามพระญาติวงศ์ศากยราช (ดูรูปที่ 69 ภาคผนวก) ตำรากล่าวว่า เป็น ตำรับวัดประดู่โรงธรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นยันต์ที่ใช้ลงประเจียดแจกเมื่อครั้งพระ นเรศวรตีเมืองหงสาวดี¹⁵ นอกจากนี้ยันต์ที่ใช้ลงเครื่องรางสำหรับพกพาแล้วยังมียันต์สำหรับลง เครื่องพิชัยยุทธต่าง ๆ เช่นยันต์สุกิตติมา (ดูรูปที่ 70 ภาคผนวก) สำหรับลงกลองศึก เชื่อว่าเมื่อตี

¹³ เรื่องเดียวกัน, น. 185.

¹⁴ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับตีพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมพิมพ์, 2501), น. 210-211.

¹⁵ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมพิมพ์, 2501), น. 224-225.

กลองแล้วจะทำให้ศัตรูเกรงกลัว ดังปรากฏที่กลองโบราณ ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร สิ่งทีกล่าวนี้นี้เหมือนเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในเวลาที่ต้องเผชิญหน้ากับความกลัว

4.2.3 การใช้ยันต์ต่าง ๆ ของกลุ่มชาวบ้าน

ความเชื่อเรื่องยันต์ต่าง ๆ ของกลุ่มชาวบ้านนั้นจะมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นยันต์ที่ใช้สำหรับทำมาค้าขาย ยันต์ที่ใช้เกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บประการต่าง ๆ รวมทั้งยันต์ที่ทำให้เกิดความรักความเมตตา จะสังเกตได้ว่ายันต์เหล่านี้จะตอบสนองกับความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งพอจะจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. ยันต์ที่ใช้ป้องกันสิ่งชั่วร้ายและอันตรายที่เกิดจากอมนุษย์ การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อป้องกันอมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นภูติผีปีศาจรวมถึงเทวดามิจุคาทิสุทำร้าย หรือป้องกันการโดนทำร้ายจากเวทย์มนต์ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการลงยันต์เพื่อป้องกันบ้านเรือนจากภัยธรรมชาติ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองแบบคือแบบที่ใช้กับบ้านเรือน เช่นยันต์ติดหัวเสา ยันต์ปิดเสาเอก ยันต์ฝังในหลุมเสาเอก เนื่องจากบ้านเรือนในสมัยโบราณก่อนที่จะปลูกบ้าน ผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านจะต้องไปหาพระภิกษุที่มีความรู้เรื่องเลขยันต์ทำการลงยันต์ต่าง ๆ ให้เพื่อเป็นการป้องกันบ้านเรือนจากอุบัตินตราย การลงยันต์สำหรับปิดเรือนเป็นความเชื่อของบรรพบุรุษเรามา นาน ยันต์ประเภทนี้ได้แก่ ยันต์โสฬสมงคล ยันต์จตุโร และยันต์ตรีนิสิงเห

2. ยันต์ที่ใช้ทำร้ายผู้อื่น การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อให้เกิดอันตรายแก่ศัตรู ยันต์ชนิดนี้จะต่างกับยันต์ในหมวดแรกที่ใช้ป้องกันตัวแต่ประเภทหลังนี้ใช้ทำร้ายผู้อื่น ได้แก่ ยันต์ทำให้อับโชคลงยันต์ในวัตถุชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วทำไปไว้ในที่พักของศัตรู ด้วยอำนาจของยันต์จะเกิดภัยพิบัติในสถานที่แห่งนั้น ยันต์ประเภทนี้ได้แก่ ยันต์จักรแตก (ดูรูปที่ 71 ภาคผนวก) ซึ่งกระทำได้โดยใช้วัตถุอาถรรพ์เช่นบาตรแตก ในสมัยโบราณพระภิกษุสงฆ์จะใช้บาตรทำด้วยดินเผา ในการบิณฑบาต เมื่อบาตรหล่นก็จะแตก คนโบราณเขาจะนำเอาชิ้นส่วนบาตรที่แตกมาลงยันต์ แล้วนำไปไว้ในบ้านของศัตรู เชื่อว่าเมื่อกระทำแล้วจะทำให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา หรือการลงยันต์ประทับชื่อศัตรูในกระดาษแล้วนำไปควั่นเป็นเทียนจุดให้เกิดความวิบัติแก่ผู้นั้นก็สามารถทำได้ หรือการปั้นหุ่นโดยเอาขี้ผึ้งมาปั้นเป็นหุ่นบรรจุยันต์ไว้ภายใน โดยภายในยันต์จะลงชื่อบุคคลที่ต้องการไว้ที่กลางยันต์ หุ่นนั้นก็แทนตัวของผู้นั้น เมื่อกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งกับหุ่น ผลก็จะเกิดกับบุคคลนั้น ความเชื่อเช่นนี้มีปรากฏให้เห็นในวรรณคดี ดังเช่นในวรรณคดีเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” ที่มีตอนหนึ่งกล่าวว่า

ครานั้นเถรวาตราชครู	พิเคราะห์ดูปริเปรมเกษมสานต์
หยิบชี้ฝั่งปากผิมามินาน	เอาเถ้าพรายมาประสานประสมพลัน
ลงอักษรเสกซ่อมแล้วย่อมถม	เป่าด้วยอาคมแล้วจึงปั้น
เป็นสองรูปวางเรียงเคียงกัน	ชักยันต์ลงชื่อศรีมาลา
อีกรูปหนึ่งลงชื่อคือพระไวย	เอาหลังติดกันไว้ให้ห่างหน้า
ปักหนามแท่งตัวท้าวกายา	แล้วผูกตราสังมันชนันไว้
ข้าลงยันต์พันด้วยใบเต้าร้าง	ให้เณรจัวไปฝังป่าช้าใหญ่ ¹⁶

อย่างไรก็ตาม ยันต์ที่เกี่ยวกับการทำหุ่นนี้กลับมีเนื้อหาเกี่ยวกับการถือกำเนิดของมนุษย์ที่เริ่มต้นจากกลละรูป จนเกิดเป็นปัญญาสา เกิดเป็นขันธทั้ง 5 เกิดมีอาการ 32¹⁷ ถือว่าเป็นสิ่งแทนคนที่ต้องการจะกระทำ จากนั้นจึงนำไปฝังไว้ในป่าช้าหรือทางสามแพร่ง

3. ยันต์ที่ใช้ทำเสน่ห์ การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อให้คนอื่นเกิดความรักความเมตตาแก่เรา รวมทั้งให้เกิดความลุ่มหลง ซึ่งถ้าเป็นแบบที่ไม่จำเพาะเจาะจงคือให้คนโดยทั่วไปเกิดจิตเมตตาแก่เรายันต์ที่ใช้มักเป็นยันต์เมตตาทั่วไป เช่น ยันต์ปิโย แต่ถ้าต้องการทำให้เกิดเมตตาแบบเจาะจงนั้นจะมีการลงชื่อบุคคลที่ต้องการไว้ที่กลางยันต์ เช่นยันต์อิระเจ ยันต์นาคเกี่ยว ในหมวดนี้รวมไปถึงยันต์ที่ใช้ในการผูกหุ่น ซึ่งการผูกหุ่นนี้จะต้องลงยันต์ในปถมังกำเนิดเป็นรูปคน (ดูรูปที่ 72 ภาคผนวก) มีการเรียกสูตรด้วยอาการ 32 และคาถาขันธทั้ง 5 สมมุติให้เป็นบุคคลนั้น ๆ ตามที่ปรารถนา ความเชื่อเช่นนี้มีกล่าวไว้ในวรรณคดี “ขุนช้างขุนแผน” เช่น

แล้วปั้นรูปสร้อยฟ้ากับพระไวย	เอาใบรักซ้อนใส่กับเลขยันต์
เถรนั่งบริกรรมแล้วเข้าเป่า	พอต้องสองรูปเข้าก็พลิกผัน
หันหน้าคว่ำกอดกันพัลวัน	เอาสายสิญจน์เข้ากระสันไว้ตรึงตรา
รูปนี้จึงฝังไว้ใต้ที่นอน	ไม่ข้ามวันก็จะร่อนมาหา ¹⁸

¹⁶ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, 2510), น. 847.

¹⁷ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับปัญจมบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรพิมพ์, 2501), น. 6-8.

¹⁸ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, 2510), น. 847.

การทำให้ผู้อื่นเกิดความรักใคร่เสนหานี้ เป็นความเชื่อที่มีมาช้านาน นอกจากการฝังรูปฝังรอยแล้วยังมีการเขียนยันต์แล้วลบเอาผงไปใส่ให้กิน เช่น ยันต์ไอ้ฟ้าผ่า จะทำให้บุคคลที่กินผงนั้นเข้าไปเกิดความรักใคร่เสนหา ต่อผู้ที่ใส่ให้กิน

4. ยันต์ที่ใช้รักษาโรคต่าง ๆ การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อใช้รักษาโรค ในสมัยที่การแพทย์ยังไม่พัฒนาเหมือนในสมัยปัจจุบันจึงต้องพึ่งความเชื่อเหล่านี้ การลงยันต์เพื่อรักษาโรคสมัยโบราณจะลงใส่แผ่นหินแล้วนำไปไว้ในสระน้ำให้ประชาชนใช้ดื่มกิน ดังเช่นที่กล่าวไว้ในตำราว่า

สิทธิการียะ ท่านทศปาโมกข์ท่านได้ประชุมกันสร้างมหายันต์ทั้งสามดวงนี้ขึ้น และได้จารึกยันต์ลงในแผ่นหิน โดยลงอักขระพระพุทธรุณ (ดูรูปที่ 73 ภาคผนวก) พระธรรมคุณ (ดูรูปที่ 74 ภาคผนวก) พระสังฆคุณ (ดูรูปที่ 75 ภาคผนวก) เป็นตำราหมากรุก แล้วบรรจุไว้ในสระใหญ่ เมื่อวันพฤหัสบดีแรม 6 เดือน 6 พระพุทธศักราชแล้วได้ 572 พรรษา ปีมะเมียสัมฤทธิศก ...¹⁹

การลงยันต์แช่ในบ่อน้ำนั้นเพื่อให้ผู้ที่เจ็บป่วยได้มาดื่มกินเป็นการอาศัยพระพุทธรุณช่วยให้เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ อีกประการหนึ่งโรคบางชนิดมีสมุฏฐานจากจิต คือจิตเศร้าหมองทำให้เกิดโรคทางกาย ดังนั้นการสร้างความเชื่อเช่นนี้ก็สามารถรักษาโรคบางชนิดที่เกิดจากสภาพจิตใจได้ตามสมควร นอกจากจะลงยันต์สำหรับแช่น้ำแล้วยังมียาโบราณบางตำรับซึ่งเรียกว่ายาคุณพระ ซึ่งจะนำเอาตัวยามาลงอักขระเลขยันต์ต่าง ๆ ตามตำรา เช่นยาแก้วนวหรุณที่ใช้ ใบมะนาว 108 ใบ ลงด้วยพุทธรุณ 56 ธรรมคุณ 38 สังฆคุณ 14 ข่า 32 แว่น ลงด้วยอาการ 32 ขมิ้นอ้อยลงด้วยพระเจ้า 5 พระองค์ บอระเพ็ด 7 แว่นลงด้วย หัวใจโพชฌงค์ มะกรูด 4 ผลลงด้วยธาตุ 4 ใบมะกา 12 ใบ ลงด้วยเลขในตรีนิสิงเห 12 อัตรา ฝักราชพฤกษ์ 9 ฝักลงด้วยวนวหรุณ ตาไม้ไผ่สามตาลลงด้วยหัวใจพระรัตนตรัย ต้มรวมกับตัวยาอื่น ๆ เมื่อจะดื่มต้องตั้งขัน 5 มีรูป 5 เล่ม เทียน 5 เล่ม หมาก 5 คำ ยานี้ตามตำราว่าเป็นยารักษาโรคห่า²⁰ ยาลักษณะดังกล่าวมีอยู่หลายขนานส่วนใหญ่นับที่กอยู่ในสมุดข่อยโบราณ ส่วนใหญ่แล้วยาที่มีการลงยันต์ต่าง ๆ นั้นส่วนมากจะใช้รักษาโรคร้ายไข้เจ็บที่เชื่อว่าเกิดจากการโดนคุณไสยหรืออมนุษย์ทำร้าย ยาบางขนานต้องมีการลงยันต์ที่กินหม้อสำหรับต้มยา และลงยันต์สำหรับปิดปากหม้อด้วย

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 103

²⁰ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตุลบรรพ, น. 1.

5. ยันต์ที่ใช้เพื่อความเจริญรุ่งเรือง เป็นการลงยันต์ในวัสดุต่าง ๆ แล้วนำไปฝังไว้หรือบูชาไว้ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ความเชื่อเรื่องยันต์ที่ช่วยอำนวยความสะดวกสมบรูณ์นั้นอยู่คู่กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่เริ่มแรก ด้วยเหตุที่ว่าในอดีตกาลมนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ วิวัฒนาการของความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในยุคแรกจึงเป็นไปในลักษณะพระเจ้าแห่งธรรมชาติ จะสังเกตเห็นว่าอารยธรรมเริ่มแรกของทุกแห่งในโลกจะมีการนับถือเทพในธรรมชาติต่าง ๆ ดังเช่นความเชื่อเรื่องการบูชาธาตุประจำโลกซึ่งได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ เชื่อกันว่ามีมาตั้งแต่สมัยหินโดยการอุปมาพื้นแผ่นดินว่าเปรียบเสมือนมารดาเป็นที่เกิดของพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นต้น

คติเชื่อเหล่านี้เป็นสามัญรูปแห่งศรัทธา เป็นธรรมดาสัญตามความนึกคิดของผู้จะยังชีวิตให้อยู่ได้ในโลก ในที่สุดธรรมชาติทั้งปวงก็มีเหมือนที่มนุษย์มี ตามความคิดของคนโบราณ ธรรมชาติเหล่านี้ มีความสูงส่งและมีความสำคัญแก่มนุษย์โบราณทั้งหลาย เพราะธรรมชาติทั้งปวงกลายเป็นศูนย์แห่งอำนาจสามารถบันดาลผลประโยชน์และโทษชะตาให้แก่มนุษย์ได้ตามเวลาต้องการ²¹

สมัยโบราณเลขยันต์ในหมวดนี้จะใช้ฝังลงในที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกดังเช่นยันต์พิชัยสมบัติ (ดูรูปที่ 76 ภาคผนวก) ดังที่อุปเท่ห์ของยันต์กล่าวว่า ยันต์พิชัยสมบัติให้เขียนใส่ในที่เก็บเงินทองทรัพย์สิน เงินทองจะมีมาไม่ขาด ใส่ในบ่อน้ำก็จะมีน้ำบริบูรณ์ ใส่ในนาข้าวทำให้เก็บเกี่ยวได้ผลผลิตสมบูรณ์ ทั้งยังป้องกันนกหนูมากัดกินข้าวในนา ยันต์ในหมวดนี้บางครั้งยังเป็นรูปเทพเจ้าตามความเชื่อเดิมประกอบอยู่ด้วย เช่น ยันต์แม่โพสพ ยันต์นางกวัก นอกจากนี้ยังมียันต์ที่ใช้ใส่ไว้ในที่เก็บทรัพย์เชื่อว่าจะช่วยให้มีทรัพย์สินเงินทองไม่ขาด เช่น ยันต์ตุรพรังเกิดทรัพย์ (ดูรูปที่ 78 ภาคผนวก)

4.3 วิถีมุมมองเกี่ยวกับยันต์ในสังคมไทยในปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้ความเชื่อเรื่องยันต์ยังคงมีอยู่ในสังคมไทย แต่รูปแบบและความเข้าใจเกี่ยวกับยันต์เปลี่ยนไปจากสมัยโบราณมาก กล่าวคือเลขยันต์มีลักษณะที่กลายเป็นสินค้าทางความเชื่อมากขึ้น ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 2 แล้วว่าการสร้างพระเครื่องต่าง ๆ นั้นจะต้องใช้ยันต์เป็นส่วนประกอบเสมอ ไม่ว่าจะเป็นยันต์ที่สามารถมองเห็นได้ หรือเป็นลักษณะที่เป็นมวลสารเช่น

²¹ เสถียร พันธรั้ง, ศาสนาโบราณ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ศาสนา, 2521), น. 20.

พระกริ่งที่ภายนอกไม่ปรากฏยันต์ใด ๆ แต่ทว่าในพิธีกรรมการหล่อพระกริ่ง (ตำรับวัดสุทัศน์เทพวราราม) นั้นต้องใช้ยันต์ถึง 108 ยันต์ในการหล่อ ยันต์จึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างวัตถุมงคล ในสังคมยุคปัจจุบันวัตถุมงคลเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคสูง ดังเช่นปรากฏการณ์จตุคามรามเทพที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ที่วัดต่าง ๆ ในประเทศไทยพากันจัดสร้างวัตถุมงคลจตุคามรามเทพ มีนายทุนจัดสร้างจตุคามรามเทพหลายรุ่น บางรุ่นมีราคาแพง การสร้างวัตถุมงคลจะมีการนำยันต์ต่าง ๆ ไปประกอบอยู่ในองค์พระ โดยไม่ได้มีการคำนึงถึงลักษณะความถูกต้องในด้านของตัวอักษรหรือรูปแบบ ยันต์ที่ใช้บางชนิดไม่เคยมีใช้มาก่อนเลย แสดงว่าผู้สร้างขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว เช่นการเขียนอักขระตัวนะต่าง ๆ ที่ผิดเพี้ยนไปจากรูปแบบ (ดูรูปที่ 79 ภาคผนวก) ที่ถูกต้องซึ่งมีแบบแผนที่ตายตัว คือตัวนะจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ส่วนหลักคือ ฟินทุ ทัณฑะ เกทะ อังกุสสะ และสิระ การลงยันต์ก็เช่นกันปกติแล้วจะไม่ให้อักขระชนเส้นยันต์ อาจารย์โบราณถือว่าวิบัติ (ผิดแบบ) ใช้ไม่ได้ แต่ที่ปรากฏในวัตถุมงคลจตุคามรามเทพบางรุ่นมีเลขยันต์ทับซ้อนกันหรือติดกันเป็นจำนวนมาก ในส่วนการประกอบพิธีเสกยันต์ต่าง ๆ ก็ไม่ได้คำนึงถึงยันต์ที่ลงไว้ เพียงแต่นิมนต์พระมาจำนวนมาก ๆ แล้วทำการอธิษฐานจิต

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่ว่า ต้องปลุกเสกกลางที่โล่งบนแผ่นดิน กลางน้ำ บนเขาสูง เพื่อรับพลังธาตุต่าง ๆ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้นี้ก็แตกต่างจากโบราณเพราะการเจริญธาตุโบราณนั้นมีลักษณะเป็นกัมมฐานประเภทหนึ่ง เป็นการกำหนดธาตุภายใน ความเชื่อเรื่องพลังงานของจักรวาลนี้ ทำให้มียันต์ที่ด้านหลังลงเป็นรูปกลุ่มดาว 27 กลุ่มดาว (ดูรูปที่ 80 ภาคผนวก) และมีการใช้ยันต์รูปแบบดังกล่าวอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ต้องทำความเข้าใจระบบยันต์ของเดิมนั้นจะแทนกลุ่มดาวหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากำลังดาวด้วยตัวเลข เช่น อาทิตย์แทนด้วยเลข 1 จันทร์แทนด้วยเลข 2 ระบบของยันต์ที่สัมพันธ์กับจิตเริ่มหายไปดังนั้นพิธีกรรมการลงยันต์ต่าง ๆ จึงเน้นไปที่การนิมนต์พระเกจิอาจารย์จำนวนมากมาปลุกเสก

เนื่องจากการสร้างวัตถุมงคลในปัจจุบันนี้มุ่งผลทางการค้ามากกว่าสมัยก่อน มีเรื่องของการประชาสัมพันธ์เข้ามาเกี่ยวข้อง เรื่องความถูกต้องของยันต์และวิธีการลงยันต์จึงถูกละเลยไป การสร้างวัตถุมงคลในปัจจุบันมักสั่งทำมาจากโรงงาน เนื่องจากสามารถสร้างได้ทีละมาก ๆ ระบบยันต์จึงเหลือแต่เพียงรูปแบบภายนอก ยิ่งในส่วนที่เป็นปรัชญาลึกซึ้งยิ่งหาผู้ที่เข้าใจได้น้อยมาก ในที่สุดแม้แต่รูปที่ดูกว้างไว้อย่างมีแบบแผนก็ถูกเปลี่ยนโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อีกทั้งผู้ที่เข้าหาวัตถุมงคลก็ขาดความรู้ความเข้าใจคิดเพียงว่า วัตถุมงคลเหล่านั้นจะช่วยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามความต้องการของพวกเขาไม่ว่าจะในด้านความปลอดภัย ความร่ำรวย และความสำเร็จก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ดังจะพบชื่อของวัตถุมงคลที่ส่อไปในทางที่ทำให้เชื่อเช่นนั้น เช่น

จุดความรุ่มเทพ รุ่งเศรษฐีเงินล้าน รุ่งอุดมโชค และรุ่งมหาเศรษฐีบาร์มี 10 ทิศ โดยการอ้างถึงผู้ที่เข้ามาหาไปจะมีแต่ความร่ำรวย มีโชคลาภ ประกอบอาชีพก็จะเกิดความเจริญรุ่งเรือง สมปรารถนา เป็นต้น ซึ่งความเชื่อเลขยันต์ในลักษณะนี้จะแตกต่างกับอดีตมาก ทั้งนี้ตามหลักการทางพุทธศาสนา สิ่งทั้งหลายย่อมเกิดจากเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาสิ่งอื่น แม้แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของเลขยันต์ก็ตาม กล่าวคือในอดีตผู้ที่รับวัตถุมงคลไปจะต้องมีวิธีปฏิบัติอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการอาราธนาหรือข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นกลไกในการให้ผลของยันต์ กล่าวคือข้อห้ามบางอย่างก็เป็นเหตุปัจจัยได้ เช่นการห้ามดื่มสุราตลอดชีวิตย่อมสามารถที่จะลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ การเสียทรัพย์และการทะเลาะวิวาทหลงได้ ทำให้สถิติสัมพัทธ์ของไม่ขาดหาย เวลาทำการงานเกิดข้อผิดพลาดน้อย สามารถนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองได้จริง อีกประการหนึ่งวิธีอาราธนาวัตถุมงคลที่สร้างจากยันต์ต่าง ๆ นั้นทำให้เราได้มีโอกาสระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ อันเป็นสัญลักษณ์ของความดี เมื่อจะประพฤติในสิ่งที่ผิดศีลธรรม ก็จะทำให้เกิดความละอายใจและเกรงกลัวต่อบาปเนื่องจากระลึกถึงคุณของยันต์อันเป็นคุณของพระรัตนตรัย แต่ในปัจจุบันความเชื่อในเรื่องยันต์ต่าง ๆ ได้มีความเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากอิทธิพลระบบทุนนิยม และสื่อโฆษณา เครื่องรางของขลังต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นจากยันต์ถูกนำมาโฆษณาชวนเชื่อเพื่อผลประโยชน์ทางพาณิชย์ โดยมีได้คำนึงถึงเงื่อนไขทางจิตของผู้ที่นำไปใช้ กล่าวคือการอ้างถึงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เกินจริง โดยไม่พูดถึงการที่ผู้ใช้จะต้องมีจิตน้อมในพระพุทธคุณและประกอบเหตุต่าง ๆ เช่น การมีศีล ทำให้ผู้ที่เข้าวัตถุมงคลไปละเลยข้อวัตรปฏิบัติแต่โบราณ ดังจะเห็นได้จากความเชื่อของคนในสังคมซึ่งพอจำแนกได้ดังนี้

1. พวกที่มักจะยึดวัตถุเป็นสำคัญ เช่น คนทั่วไปที่มักเชื่อในสิ่งของต่าง ๆ ว่าเป็นมงคล ซึ่งได้แก่ กรอบหน้า ตะบอง สังข์ จักร ธงชัย ขอช้าง โคอุสุภราช และหมอน้ำ เรียกว่าทิฐุมงคลิกะ
2. พวกที่ถือเอาสิ่งสมมติว่าเป็นมงคล เช่น คนที่เชื่อเรื่อง ฤกษ์ยามดี วันอันเป็นมงคล สีที่เป็นมงคล เรียกว่า สุตมงคลิกะ
3. พวกที่ถือเอาสิ่งที่สัมผัสผ่านทาง จมูก ลิ้น และกาย ซึ่งต้องเป็นสิ่งที่ดี เช่น กลิ่นดอกบัว มวลโคสด เรียกว่า มุตมงคลิกะ²²

คนในปัจจุบันมักมีความเชื่อโน้มเอียงไปในลักษณะนี้ ทว่าในพุทธศาสนานั้นสิ่งที่ถือว่าเป็นมงคล หรือเหตุแห่งความเจริญ ได้แก่ การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาสิ่งที่ควรบูชา เป็นต้น ซึ่งมงคลต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการประพฤติปฏิบัติทั้งสิ้น เมื่อนำเอาความเชื่อเรื่อง

²² พล.ต.อ.สุววรรณ สุวรรณเวช, พื้นฐานความเชื่อของคนไทย (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, 2546), น. 247-248.

ยันต์มาเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า คนส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญไปในเชิงวัตถุ คือ มีไว้แล้วเป็นมงคล จะรำรวย ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วยันต์ที่นำมาสร้างเป็นเครื่องรางของขลังมีประการต่าง ๆ นั้นก็เพื่อเป็นอุบายให้บุคคลได้ยึดถือเอาพระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณเป็นสรณะ ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมตามที่โบราณจารย์ได้วางไว้ เป็นกฎข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับศีล 5

อย่างไรก็ตาม การลงยันต์ต่าง ๆ นั้นแท้จริงแล้วเป็นอุบายในการฝึกฝนจิต ไม่ว่าจะเป็นผู้ทำหรือผู้นำไปใช้ ทั้งนี้มนุษย์มีความสามารถในการทำความเข้าใจที่แตกต่างกัน ดังที่พุทธศาสนาได้จำแนกประเภทของบุคคลออกเป็นสี่ประเภท ได้แก่

1. อุคฆฏิตัญญ คือ บุคคลผู้มีปัญญา สามารถเข้าใจหัวข้อธรรมต่าง ๆ ได้โดยง่าย
2. วิปจิตัญญ คือ บุคคลที่ค่อนข้างมีปัญญาสามารถเข้าใจหัวข้อธรรมต่าง ๆ ได้เมื่อได้รับคำอธิบาย
3. เนยยะ คือ บุคคลผู้มีปัญญาน้อยต้องอาศัยคำแนะนำอย่างละเอียดและการฝึกสอนอบรม
4. ปทปรมะ คือ ผู้ที่อับปัญญา สามารถรู้ได้แต่ถ้อยคำพยัญชนะ ไม่สามารถเข้าใจอรรถหรือความหมายได้²³

เมื่อบุคคลประกอบด้วยปัญญาที่แตกต่างกัน บางคนสามารถปฏิบัติพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้โดยตรง ในขณะที่ผู้ที่มีปัญญาน้อยกว่าต้องอาศัยเครื่องล่อให้หันมาสนใจเรื่องศาสนา อย่างไรก็ตามหากถือปฏิบัติเรื่องยันต์โดยถูกต้องแล้วก็สามารถที่จะพัฒนาจิตใจได้ แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะสอนเรื่องการไม่ยึดมั่นถือมั่น แต่โดยความเป็นปุถุชนแล้วถือว่ายังเป็นผู้มีอุปาทานอยู่ แต่อุปาทานในธรรมหรือในกุศลย่อมดีกว่าอุปาทานในอธรรมหรืออกุศล การถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะผ่านระบบของยันต์เป็นสิ่งที่ดีกว่าไปยึดถือสิ่งอื่นใดเป็นสรณะด้วยเหตุผลที่ว่า พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นสรณะอันประเสริฐ เพราะเหตุที่สามารถกำจัดภัยต่าง ๆ ของสัตว์ และชักนำสรรพสัตว์ให้กระทำในสิ่งอันเป็นประโยชน์ ชักนำให้ออกมาจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ พระธรรมถือว่าเป็นสรณะอันประเสริฐ เพราะชักจูงให้สรรพสัตว์หลุดพ้นจากทุกข์ในวัฏฏสงสาร พระสงฆ์ถือว่าเป็นสรณะอันประเสริฐ เพราะยังผลอันเป็นกุศล²⁴ให้แก่สรรพสัตว์เมื่อ

²³ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน, 2545), น. 153.

²⁴ ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสงส์ไตรสรณาคมน์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2529), น. 4-5.

ทำการสักการะ มีการถวายทานเป็นต้น และในการถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะนั้น สามารถกระทำ ได้ด้วยการมอบกายถวายชีวิต (อัตตสันนิยาตนะ) ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยเนื่อง ๆ (ตปปรายนตา) การปฏิบัติตามคำสั่งสอนคือพระสัทธรรม (สัสสภาวะูปคมนะ) การแสดงความ เคารพนอบน้อมเป็นอย่างยิ่ง (ปานิปาตะ) และการสมาทาน (สมาทาน)²⁵ ผู้ที่ระลึกถึง พระรัตนตรัยเป็นสรณะยอมอำนวยการอันเป็นสุขคือ ในระดับโลกียชนย่อมได้รับซึ่งความปลอดภัย ไม่ต้องหวาดกลัวภัยอันตราย ทั้งยังชักพาให้ไปปฏิสนธิยังสุคติภูมิ ส่วนสรณคมน์ที่เป็นโลกุตระ ย่อมสามารถอำนวยการให้บรรลุคุณธรรมในพระศาสนาเมื่อได้ปฏิบัติมรรคเป็นต้น ดังนั้น การยึดถือ ความเชื่อเรื่องเลขยันต์นั้นจะให้ผลตามระดับของสติปัญญาของคนผู้นั้น

กล่าวโดยสรุประบบยันต์ที่เกิดขึ้นในอดีต และสืบทอดมาถึงปัจจุบันถือเป็นกุศโลบาย ให้คนในสังคมยึดถือคุณพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง อีกทั้งยังเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อความสงบสุขด้วย กล่าวคือระบบยันต์ส่วนใหญ่จะอ้างคุณพระพุทฺธ คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ โดยใช้เรื่องของ อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเครื่องจูงใจ นอกจากนี้ข้อห้ามต่าง ๆ ของผู้ที่เล่าเรียนยันต์ และผู้ที่นำเอายันต์ ไปใช้ก็มาจากศีล ๕ ซึ่งโดยมากจะห้ามไม่ให้ผิดลูก ผิดภรรยาผู้อื่นเป็นสำคัญ ซึ่งเท่ากับช่วยลด ปัญหาสังคมได้พอสมควร บางยันต์ผู้เล่าเรียนห้ามดื่มสุราตลอดชีวิต เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ ว่าเป็นผลดีต่อผู้ถือปฏิบัติเอง เมื่อสามารถกระทำตามข้อวัตรเหล่านี้ ชีวิตจะดีขึ้นตามลำดับ จึง กล่าวได้ว่าหากมีความเข้าใจถูกต้องการศึกษายันต์ถือว่ามีประโยชน์มาก แต่หากยึดถือด้วยความ หลงงมงาย เน้นการบรวงสรวงเช่นไหว้ก็อาจก่อให้เกิดบาปได้ กล่าวคือการสั่งฆ่าสัตว์มาเป็น เครื่องเช่นสังเวย เช่นการใช้ศีรษะสุกร เป็นต้น ผู้สั่งเท่ากับละเมิดศีลข้อปาณาติบาต อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องยันต์มีทั้งคุณ ทั้งโทษก็เหมือนกับสิ่งอื่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจ และการ ใช้ปัญญาไตร่ตรองดูให้รอบคอบจึงสามารถก่อเกิดประโยชน์ตามที่อาจารย์โบราณท่านสอนไว้

²⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 81-82.